

Week 50 – Hollandsche Manege

Aan het eind van de Leidsegracht, daar waar die overging in de Lijnbaansgracht, werd in 1744 een nieuwe rijsschool geopend, de ‘piquerschool’ of Hollandsche Manege.

Het complex stond aan de Schans (nr.76) en omvatte stallen voor 60 paarden die samen met de overdekte piste 24 bij 38 meter in beslag namen. In het hoofdgebouw van 35 bij 17 meter was op de begane grond o.a. een pikeurswoning. Boven de woning was een bal- en muziekzaal van 24 bij 17 meter. Buiten was de strook grond tot aan bolwerk Sloten als park ingericht waarin de manege een ‘buitenbak’

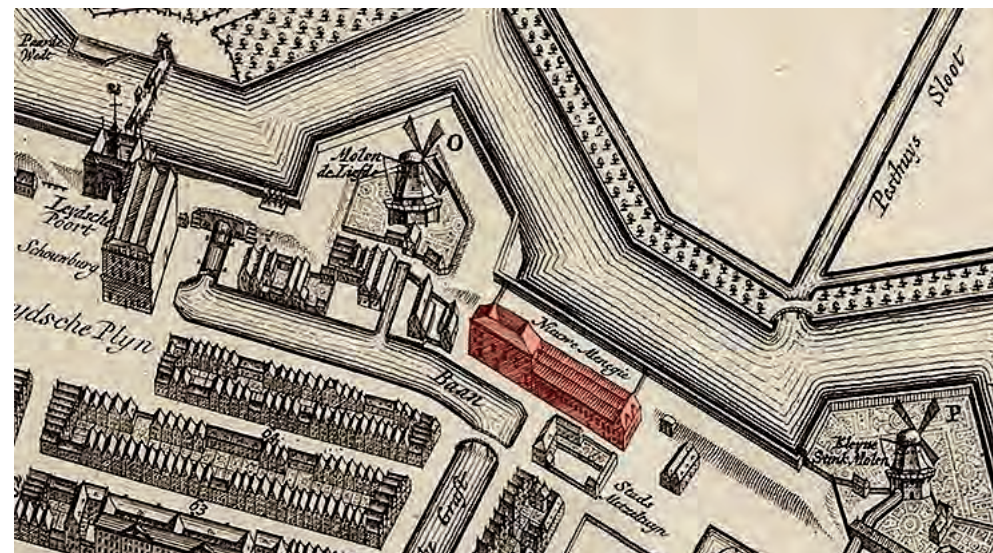
Boven: Het hoofdgebouw van de Hollandsche Manege, met onder de piquerswoning en boven de muziekzaal

Rechts: De situatie in 1774, waar de manege staat aangeduid als Nieuwe Manegie.

had waar in de open lucht paard gereden kon worden. De gegoede burgerij stalde hier zijn rijdier en liet het tegelijk verzorgen. In 1825 nam de manege op het Raamplein nog een leegstaand gebouw en loodsen van de Stads-metseltuyn in gebruik als stalling en voor opslag van hooi, turf en andere zaken. Naar men aanneemt werd er ook een woning voor de opperstalmeester ingericht. Huis en loodsen werden in 1835 al weer overgedaan aan de Nederlandsche Suikerraffinaderij, iets noordelijker aan de Schans. Foto's van manege en loodsen laten zwaar vervallen gebouwen zien, maar ze hebben echt betere tijden gekend.

Verbouwing van 1846

Ondanks betere tijden bleef de Hollandsche Manege een sobere instelling. Dat werd anders toen het rijden in de manege attractie voor toeschouwers werd. De populariteit van het [carrouselrijden](#) was groeiende. De manege wilde betalende toeschouwers binnenhalen en die - naast de verrichtingen van de ruiters - een ambiance bie-

den die paste bij een avondje uit. Bovendien moest de Hollandsche Manege opboksen tegen de concurrerende Fransche Manege in de Nieuwe Kerkstraat. Het gebouw van die manege was in 1845 opnieuw opgetrokken, waarbij het aantal zitplaatsen flink was uitgebreid. Daarop inspelend werd de manege in 1846 verbouwd, waarbij het interieur ingrijpend gewijzigd werd. De van oorsprong sobere en functionele inrichting werd representatiever gemaakt. Aan de korte zijden werden tribunes gemaakt met goed zicht op de piste. In de piste kwam een cassetteplafond met gaslichtarmaturen en de oude, eenvoudige korbelen en stijlen werden vervangen door gedecoreerde exemplaren. De kleurstelling van wanden, stijlen en plafond werd zo licht mogelijk gehouden.

Muziekzaal

Van de opening in 1744 tot dat Felix Meritis in 1788 zijn muziekzaal

opende, was de bovenzaal van de Hollandsche Manege dé toonaangevende concertzaal in Amsterdam. Behalve voor muziekuitvoeringen was de zaal ook te huur voor tentoonstellingen, vergaderingen, feesten en andere evenementen. Muziek werd belangrijk voor de manege omdat het de beste zaal op dat moment was. De muziekuitvoeringen in Amsterdam begonnen tijdens de zeventiende eeuw in kerken, bijvoorbeeld de orgelconcerten van Sweelinck in de Oudekerk. Die trokken zelfs enthousiaste toehoorders van buiten de Republiek. Voor wereldlijke muziek werden de voormalige

Boven: De Schans liep ter plaatse van de manege dood op de Trapjesschans en bolwerk Sloten. Hier de situatie rond 1880 met de 'buitenbak'.

Links: De 'binnenbak' of piste in de eenvoudige vorm voordat die in 1846 werd verfraaid (zie afbeelding volgende pagina).

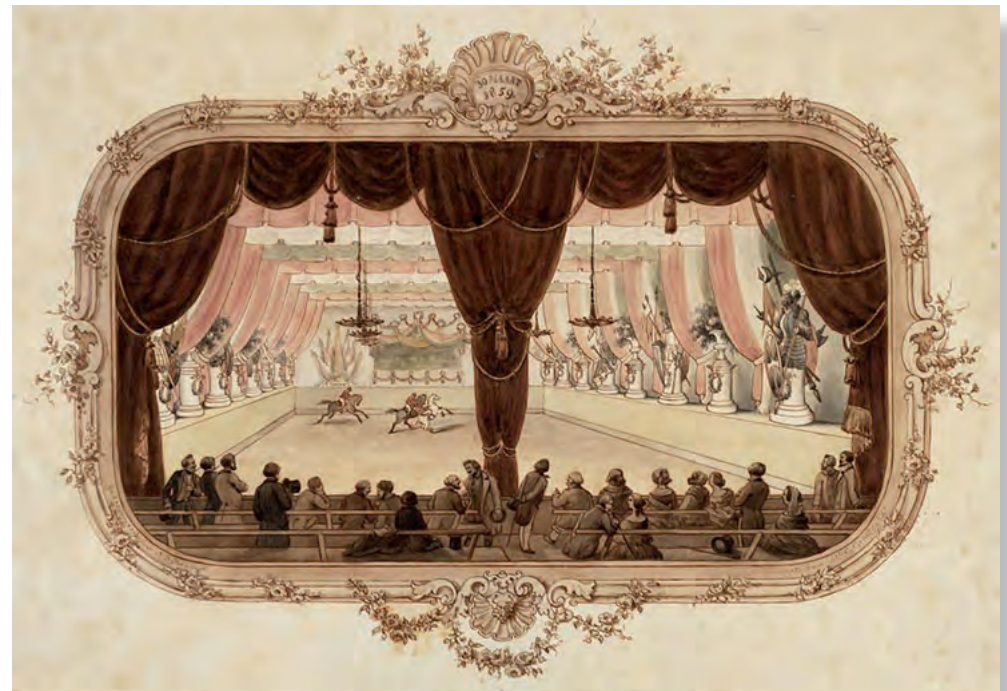
Kloveniersdoelen gebruikte, maar na de opening van de manege in 1744, werd dit een zaal voor de mindere goden onder de musici. De muziekzaal 'boven de paardenstallen' trok de aandacht door de luxere aankleding. Een voorname toerist uit Kassel bericht in haar dagboek: "De concertzaal was in een goedgebouwde manege. Het orkest zit heel wat hoger dan bij ons en is opgesteld als in een amfitheater. De pianoforte in het midden beneden, de bassen in een cirkel met de eerste en tweede violen en de altviool. In de tweede cirkel de blaasinstrumenten. Elke musicus heeft een bankje om op

Boven: In 1846 werd de manege verfraaid om het publiek in een gezelliger ambiance te kunnen ontvangen. De korbelen zijn versierd, onder de zoldering een cassetteplafond met gasverlichting.

Rechts: Een reclamekaart die de manege moest animeren voor een 'avondje uit'.

te zitten terwijl hij speelt. Voor het orkest staat een bank tegenover de dames die op de stoelen van de eerste rij zitten, waar de 'galanten' van de stad kunnen converseren, hetgeen héél interessant is". Uit deze passage blijkt dat het bijwonen van concerten een sociaal gebeuren was voor de gegoede burgerij. Er werd tijdens de optredens gegeten en gedronken, heen en weer gelopen, gepraat, geroddeld en geflirt. Pas Willem Kes kreeg het eind negentiende eeuw in zijn nieuwe Concertgebouw voor elkaar dat de bezoekers rustig op hun stoelen bleven zitten luisteren en vooral zwegen.

De muziekzaal van de manege werd door heel wat grootheden in de muziekwereld bezocht. De Bach-zonen Johann Christoph Friedrich en Johann Christians (de Londense Bach) brachten er regelmatig eigen composities ten gehore, de laatste zelfs een kwart eeuw lang met

grote regelmaat. Het muziekklimaat in de Republiek was de tweede helft van de achttiende eeuw toonaangevend in Europa. Zoals misschien bekend, vestigde de toen al beroemde violist/componist Locatelli zich in 1729 voor lange tijd in Amsterdam. De beroemdste passanten waren ongetwijfeld leden van de familie Mozart. De zojuist tien jaar geworden Wolfgang Amadeus, zijn 14-jarige zusje Nannerl en vader Leopold gaven op 29 januari 1766 een concert waarbij het wonderkind excelleerde op klavecimbel en orgel. Dat herhaalden ze nog twee keer, op 26 februari en 16 april 1766. Tussendoor traden de Mozarts overal in Holland op, bijvoorbeeld in Den Haag voor de stadhouderlijke familie.

De populariteit van de muziekzaal van de manege zakte wat in toen een nog fraaiere concertzaal in de sociëteit Felix Meritis in 1788 in gebruik genomen werd, die op haar beurt in 1888 de eer weer moest afstaan aan het Concertgebouw aan de Van Baerlestraat.

Manege Vondelstraat

In november 1880 verlengde de Gemeente Amsterdam de pacht voor het grondstuk van de Hollandsche Manege niet langer. Het voornemen bestond om de Leidsegracht door te trekken tot de Singelgracht en de manege stond daarbij volledig in de weg.

Boven: Nog eens de 'buitenbak' naar de Singelgracht gezien.

Links: De nadagen van de manege rond 1880. Op de voorgrond de Lijnbaansgracht en helemaal rechts het huis van de Stadsmetselaar.

In het Algemeen Handelsblad van 25 december 1880 verscheen een oproep tot het bijwonen van een vergadering in de Eensgezindheid aan het Spui. Daar zouden de plannen worden gepresenteerd voor een nieuwe manege. De uitnodiging was ondertekend door een aantal vooraanstaande Amsterdamse burgers als Van Eeghen, Wertheim en Kappeyne van de Copello.

Tijdens de vergadering op 27 december werd een Naamloze Ven-

nootschap opgericht met een kapitaal van twee ton, waarvan f 60.000,- was bestemd voor de grond en f 140.000,- voor het gebouw. Men kon oprichtersaandelen kopen voor f 2.500,- per stuk en dan gratis zijn paard stallen, of gewone aandelen van f 1.000,- die recht gaven op ten hoogste 3% van een eventuele winst. De onderneming zou worden beheerd door één tot drie directeuren. Al op de avond van de vergadering was voor f 145.000,- ingetekend.

Een commissie onder voorzitterschap van Mr. J. Kappeijne van de Copello kwam onmiddellijk in actie. Er werd een terrein van 2700 m² aangekocht tussen de Verlengde Vondelstraat en de Vondelkade, zoals toen het Amsterdamse deel van de Overtoom ging heten, op de grens tussen Amsterdam en Nieuwer-Amstel. Dit gebeurde op aanraden van de architect A.L. van Gendt, die zelf op de Vondelkade woonde. Van Gendt haalde zijn inspiratie uit Wenen, van de wereldberoemde Wiener Hofreitschule. Een muziekzaal kwam er niet meer, maar wel een balkon voor een strijkje. Naar het Weense voorbeeld waren rondom staanplaatsen voor publiek en aan de korte zijden tribunes voor hoge gasten. Er werd in de Vondelstraat voortdurend uitgebreid, maar steeds op het binnenterrein, waardoor de Vondelstraat altijd het karakter van een woonstraat behield.

Links: Als de Leidsegracht tot de Singelgracht doorgetrokken moest worden stond de manege in de weg. Om de Marnixstraat door te trekken moest ook de Trapjesschans verdwijnen

Rechts: Oproep voor de oprichtingsvergadering van de nieuwe manege -1880

De bedrijfsvorm, eigenaren en directeuren wisselden elkaar in rap tempo af. Gedurende de twintigste eeuw waren er steeds wel geld-zorgen. Het hielp ook niet dat het paardrijden in het Vondelpark ver-boden werd om plaats te maken voor het fietsen. De ruiters moesten het doen met een kleine buitenbak of hun rijdier per trailer trans-porteren.

Begin zeventiger jaren dreigde het gebouw te worden gesloopt. Joop Ritmeester van de Kamp, toen voorzitter van de Vereniging 'De Hollandsche Manege', wilde het gebouw afbreken en een nieuwe manege in het Amsterdamse Bos bouwen. De sloop werd afgebla-zen na heftige protesten, waaronder een actie van een groepje leden van de Vereniging 'De Hollandsche Manege', samen met de kunst-historica Lydia Lansink. In 1986 werd het gebouw geheel gerestau-reerd. In 2007 vierde de manege haar 125-jarige jubileum. Sinds 28

mei 2009 kunnen de paarden ook buiten lopen, in de 'Koeienweide' van het Vondelpark. In oktober 2014 opende minister Jet Bussema-ker een 'Levend Paardenmuseum' in de Hollandsche Manege. Het zogenaamde rijden in de Vondelcarrousel in dameszadel is in 2015 op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed geplaatst.

Lees meer over het moderne reilen en zeilen in [Ons Amsterdam Online](#)

Aflevering 50 kwam tot stand dankzij materiaal van Anneke Huijser, Ria Scharn en Niels Wisman. Verder een artikel van Bob v.d.Hilst (OA53-2001) over optredens van Mozart en twee Bach-zonen in de muziekzaal boven de manege.

Boven:

Links:

